

תעודות זהות

עצם ההתלבטות בבעיית הזהות היהודית, היא סימן שכבר אבדנו אותה. אך אותה התלבטות אף מעידה שיש עדיין קשר לזהות זו, כי אם לא כן, היינו מתחמקים מהתשאול. בין ה"כבל" הזה לבין ה"עדיין" הזה, מצטייר הגבול, המתוח כחבל דק, עליו מעיזה להתהלך ולהסתכן היהדות של היהודים בני תרבות המערב.

איזו זהות עוטה יהודי זה על עצמו? זו שאינה מתייחסת אלא אל עצמה ומתנכרת לתארים - אין אנו יהודים מפני שאנו כך או אחרת. רעיונות, קווי אופי וחפצים ניתנים לזיהוי כאשר הם נבדלים מרעיונות אחרים, מקווי אופי אחרים ומחפצים אחרים. בני אדם ניתנים לזיהוי מבלי להציג את מאפייניהם. האדם איננו עצמו רק באשר הוא נולד כאן ולא שם, יום זה ולא מחרתו, באשר יש לו שער בלונדיני, שן קשה, או באשר הוא מזיל דמעה בקלות. הוא "עצמו", משום שקודם לכל השוואה, הוא הינו עצמו. והלא אנו נמצאים בתוך היהדות כמו שאנו נמצאים בתוך עצמנו. אנו אפילו לא מצטרפים אליה; הצטרפות כזו היתה מעידה שקדם לה ריחוק גדול מדי. אין אנו אחוזים¹ ביהדות כי "בעלות" כזאת היתה משעבדת אותנו לגדל. האינטימיות המהותית² המחברת את היהודי ליהדות, נחווית דרך הצער שהיא גרמת לעצמה, כאשר שמודים עליו יום יום או אם תרצו, כבחירה³. "נולדים יהודים ואין הופכים ליהודים". אמתלמחצה זו מאשרת אינטמיות נשגבה. היא אינה מורה, ברוך ה', על שום גזענות, כי באמת ניתן להיחפך ליהודי. אבל הופכים ליהודי כאילו מעולם לא היה כאן גיור. האם

-
1. פרופ' לוינס עושה שימוש במונח הרבישמעי *possédé* שיש לו מובנים של רכושנות, שעבוד, דיבוק ועוד. במונח של 'משועבדים', יהיה שעבוד זה לעם לרעיון או כל כח אחר.
 2. במקור *radicale*. ניתן לתרגם גם: המוחלטת, משום שבצורתית המלה סובלת שני הפירושים, וידועה דרכו של פרופ' לוינס להשתמש בביטויים בעלי משמעות כפולה.
 3. במונח של "עם בחירה"; בחירה אלוהית.

במידה ואובדן הזהות היהודית הבלתי-אמצעית⁵ נובע מחשד מסוג זה ומדרשיות מסוג זה, הוא אינו מהווה מבחינת עתיד היהדות אירוע מצער בלבד. על היהודי המערבי להתחזות, כפי שהיה אומר דקארט, למי שמוטל עליו עדיין להתגייס; עליו לגשת אל זהותו כאל מערך קונצפטים וערכים המוגשים לשיפוטיו; אפילו את גורלו יוצא הדופן כאדם הנושא את העולם, הוא רואה כמאובן בפסלו של אטלס. לכן עליו לבטא את הכל מחדש בשפה שהיא שפת האוניברסיטה: הפילוסופיה והפילולוגיה - שתיים מבנותיו של שיח אוניברסלי זה, אם כי צריך עוד להשיגח שהבכירה לא תבלע את הצעירה. על היהדות לשאת שפה זו, אף אם יום מן הימים יהיה צורך להשתמש בה נגד התרבות המקיימת את האוניברסיטה והמתקיימת בזכותה.

אולם דרישה לגיטימית זו למערך, לדוקטרינה - למעשה, להכרה - מתגלה כל כולה כנאיבית כשהיא נוהגת בערכים כבספירת מלאי או כשהיא שואפת לגלות מקוריות ביהדות. תרבות גדולה אינה ניתנת לספירת מלאי - אלא היא נפתחת ללימוד - דקדוק, מילון והשכלה רחבה. היא אינה ניתנת להגדרה באמצעות כמה אנטי-תיזות פשוטות ותמיד כוזבות, כי היא אוניברסלית, כלומר, מסוגלת לחבוק בדיוק כל מה ששאר התרבויות חובקות, כל מה שהוא בעל ערך מבחינה אנושית. אם כן, באופן עקרוני היא בלתי-מקורית, מעורטלת מכל צבע מקומי, מכל הסגנוני. רק התרבויות המכונות אקזוטייות (או האלמנטים האקזוטיים והמתכלים של התרבויות) נבחנות בקלות אלו מאלו. ככל שהן מאבדות את האופי של קוריוז, כך הן הולכות ונעשות קשות להגדרה, כי באמצעותן בלבד הכל מוגדר. אין זה הודות למקוריותן שהתרבויות מצטיינות, אלא הודות לרמת האוניברסליות הגבוהה שהן מגלות, הודות לעקביותן, והודות למיעוט הצביעות הגלום בגמילות חסדם⁶. ניתן לגלות סובלנות כלפי הפולריזם של תרבויות גדולות, אף להבין את חוסר יכולתן להתמזג אלו באלו. טבע האמת עצמו מסביר זאת: התגלותה של האמת פונה לאפשרויות אנושיות רבות מאוד, ולפי זה למסורות, להיסטוריות ולגישות מגוונות. אבל ההכרה במגוון אינה, משחררת את היחיד מבחירה מחושבת. אין הבחירה יכולה להתבצע על פי אקראיות הטעמים הסובייקטיביים וגחמתיות התחושות. החובבנות בתחום זה גובלת בברבריות. אולם הבחינה הרציונלית המתבקשת לא תוכל למצוא קריטריונים אחרים מאשר מקסימום אוניברסליות ומינימום צביעות.

5. יתכן שעדיף לתרגם 'הטבעית' או 'הישירה', ומ"מ במובן של זהות שאינה תוצאה של הלך מחשבת.

6. בחינת נדיבותן.

מצטרפים לאנושי? יש ליהודים מסוימים מין הרגל לומר "יהודי" כשמצפים דוקא למלה "אדם", ומתייחסים ליהדות כאילו היא נושא ולאנושיות כנושא.

זהות מהותית⁷ ובלתי ניתנת להסרה, חיבור הקודם לכל השתעבדות, בכל זאת איננה מתבטאת במונחים בלתי מבוקרים של איזשהו רגש מסותר שהאדם מרטט לפיו. להיפך, היא אינה משאירה מקום לכל בחינה עצמית, לכל פשרנות כלפי עצמה, היא הצד השני של תשומת הלב המופנית כלפי חוץ, היא הנצחי שבתשומת לב בלעדית מונותאיסטית, כל כולה אוזן וכל כולה משמעת, זו של זקיף שאינו מצפה להחלפת משמרות. בהתאם למה שכתב בתחילת המאה הקודמת רבי חיים מוולוז'ין, תלמידו הנבחר של הגאון מוילנא, בספרו 'נפש החיים' - חיבור לא כל כך ידוע במערב, המרכז את כל נחלי הכחות הרעננים של היהדות - היהודי ערב ואחראי לכל בנין הבריאה. יש משוה המחייב את האדם יותר מישועת נפשו. למעשה, לדיבור, למחשבה של היהודי יש את הפריולוגיה הנוראה להרוס או לתקן עולמות. הזהות היהודית אינה אם כן נוכחות נגימה של האני כלפי עצמו, אלא הסבלנות, העייפות וכהות החושים הנלווים לאחירות: עורף קשה הנושא את העולם.

באידיאל הציוני, מתבטא חיבור שורשי זה בסגנון פחות בלתי-נסבל, אף אם הוא מגדיר אז את עצמו כפולטי או לאומי. תעודת הזהות הישראלית ממצה עבור יהודים רבים את משמעות הזהות היהודית. היא ממצה אותה באופן פוטנציאלי עבור כל חלקי שארית ישראל שניתן עדיין להציל בגולה. אבל על הזהות היהודית מרחפת הסכנה שתתחלף בלאומנות, ומרגע זה, רק אובדנה יהיה קרוב לודאי ערובה להתחדשותה.

אפשר שרוח המערב בה נטמע היהודי עד שאינו נוגע אלא בשטחיות היהדות, מגדירה עצמה בדחיית כל חיבור שאינו פועל יוצא של מעש התחברותי (מכון). בכל לאומנות שרוח זו מעודדת, היא כורתת מייד את הסיב הפראי. בחשדנותה, היא רואה בכל התקשרות חריגה חזות הכל. מאז אסור לו לאדם לקבל את עצמו באופן ספונטאני, ולכן עליו להתחיל לשמור מרחק ביחס לעצמו, להביט על עצמו מבחוץ, להתבונן בעצמו; להשוות את עצמו לאחרים, לגמד, אם כן, זהות אישית זו שאנו חווים אותה, לכל מיני סימנים, תארים, תכנים, כשרונות, ערכים; לנתח את עצמו, לסחור בעצמו. המוסד המגלם רוח זו נקרא: אוניברסיטה.

4. כנ"ל אפשר לתרגם: מוחלטת.

בחינה זו אינה יכולה להצטמצם לעדויות: אין זה מספיק לערוך מאזן של מהותנו כיום, "אנחנו היהודים", ושל מה שאנו חשים כיום. אנו עלולים לאמץ יהדות מעורערת, דחויה, נשכחת, מלאת אי־נוחות או אפילו מתה מבחינת מהות היהדות. לא באים לידי הכרה באמצעות כל העולה על רוחנו! דרך אחרת מציעה את עצמה - היחידה - התלולה: למקורות, לספרים העתיקים הנשכחים, הקשים, באמצעות לימוד קשה, מאומץ וקשות.

זהות היהודית חרותה במסמכים עתיקים אלו. לא ניתן לבטל אותה תוך התעלמות מתעודות זהות אלו, באותה מידה שלא ניתן לצמצם אותה לביטויה הפשוט ביותר מבלי להיזקק להיגיון העולם המודרני. לא ניתן לדחות את המקרא מבלי להיות מסוגל לקרוא אותו, ולא לחסום את הפילולוגיה מבלי פילוסופיה, ולא לבלום, אם יש צורך בכך, את ההיגיון הפילוסופי מבלי להתפלסף עוד.

יהדות של מיסמכים אכול־עש מעומתת עם יהדות היהודים? למה לא! לא ברור עדיין איזה משניהם יותר חדור חיים. האם הספרים האמיתיים אינם אלא ספרים? האם הם אינם גם הגחלת העוממת תחת האפר כדברי חז"ל בשם ר' אלעזר? כך, הגחלת בוערת לאורך כל ההיסטוריה ואיננה אוכלת. אבל האמת מאירה על הנושב מרוחו על הגחלת העוממת. מעט או הרבה. זו בעייה של נשפה. להודות בהשפעת הספרות על בני אדם - זו אולי החכמה הנשגבה של המערב, אותה עם התנ"ך מזהה כשלו. בשם ספר עתיק אבוד, שכוהניו גילוהו מחדש, קבע יאשיהו המלך סדרי ממלכה. אלו הם פני החיים הנתונים להשפעת טקסטים!

זהו מיתוס מאירופה שלנו, שמקורו בגילוי דומה ושמו רנסנס.